

Joodse Winschoters dachten in kamp Westerbork mannen en zonen terug te zien

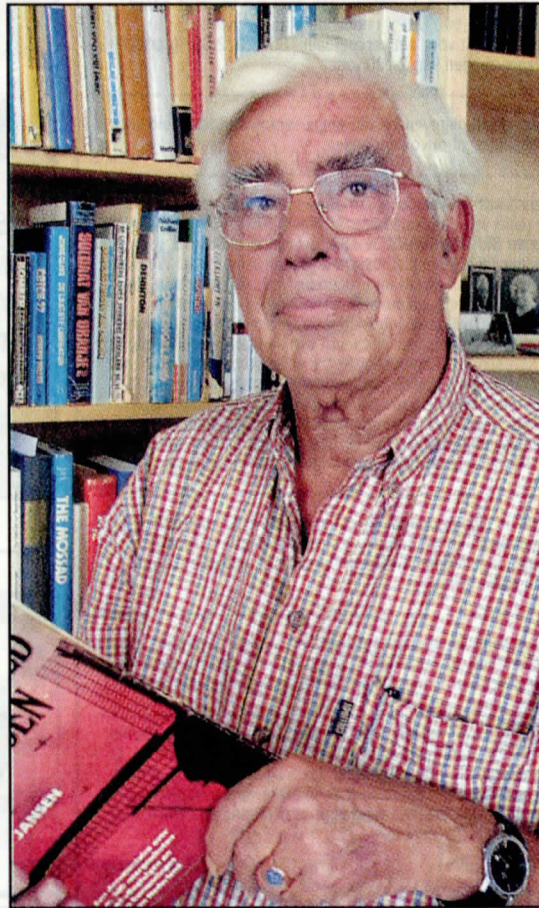
Geloof telde zwaarder dan eigen veiligheid

■ WINSCHOTEN – De joodse burgers van Winschoten zouden op de ochtend van de derde oktober 1942 vanaf de gymzaal van de Kweekschool in de Engelselaan per trein naar een Nederlands werkkamp worden gebracht. In herstel gezinsverband zelfs. Dat officiële (en misleidende) bericht leek geen al te verontwaardig mededeling. Vele, vooral werkloze, Winschoter burgers waren door het Gemeentelijk Arbeids Bureau (GAB) immers ook al in Duitsland aan het werk. En dus gaven bijna alle achtergebleven joodse burgers, murw geworden na het al twee jaar durende isoleren, bedreigen en treiteren, gevolg aan de oproep. Ze zouden immers gemeenschappelijk en weer als gezin samen op kunnen trekken.

Door **Hennie Lemein**

Een van de 'goede' agenten in het Winschoter politiekorps speelde de onheilstijding door aan OG-stationschef Jansen, die op het nippertje enkele joodse gezinnen kon alarmeren. Zonder ster en onopvallend met een paar koffers als enige bagage konden ze 's morgens om zes uur met de tram naar Ter Apel vertrekken. Anderen namen de waarschuwing serieus en doken onder. Het merendeel meldde zich echter nietsvermoedend. De 'reis' leidde het einde van de joodse gemeenschap in Winschoten in. De namen van hen, 389 in getal, verdienen vermelding op een plaquette die later op een geschikt moment moet worden onthuld. Ter nagedachtenis aan de joodse gemeenschap in Winschoten, na Amsterdam procentueel zelfs de meest omvangrijke in ons land.

De houding van de Winschoters ten opzichte van hun joodse medeburgers is te verklaren, vindt Henk Strating. In zijn boek 'Winschoten

1940-1945, provinciestadje aan de Duitse grens' tracht hij het naoorlogse verwijt dat er voor de joodse ingezetenen te weinig is gedaan enig-

▲ Strating: „Het geloof telde kennelijk nog zwaarder dan de persoonlijke veiligheid!”

Foto: Dennis Beek

zins te weerleggen. „De leefsituatie binnen de verschillende gemeenschappen in de dertiger jaren ligt daaraan ten grondslag”, schrijft Strating. De samenleving was zeer sterk 'verzuild', de clusters waren met name opgebouwd naar godsdienst en maatschappelijke status. Strating signaleert dat in zijn eigen zuil iedereen zich naar binnen gericht gedroeg en zaken deed met mensen uit dezelfde groepering. Een katholiek huurde bijvoorbeeld voor schilderwerk een katholieke schilder in, zoals mensen met een andere godsdienst evenzeer handelden met 'eigen' geloofsgenoten. Op maatschappelijk terrein was er ook al sprake van 'besloten verbanden'. Ook een markant punt is volgens Strating dat Nederlanders destijds volgzzaam waren ten opzichte van de overheid en zij zich disciplinair gedroegen jegens haar (kerk)leiders.

Vrij spel

Verschuil in godsdienst, de 'andere' jaartelling en werkweek (sabbat) en het soms gewiekst zaken doen maakten dat handel en wandel eufemistisch gezegd niet altijd werd gewaardeerd. De angstvalige poging van de regering om neutraliteit na te streven had tot gevolg dat de burgers niet echt sterk geïnteresseerd waren in de politieke ontwikkelingen in het buitenland. Strating constateert dat het onder burgerlijk Duits bestuur stellen van ons land betekende dat de SS-instellingen meer vrij spel hadden dan in bijvoorbeeld België en Frankrijk. „Nederlanders behoorden in de ogen van de Duitsers tot hetzelfde Germaanse ras, de Belgen en Fransen werden tot de Franken gerekend. Zij kregen daarom

een Wehrmachtbestuur, dat minder geïnteresseerd in de politieke doelstellingen van Hitler was. Dat het bevolkingsregister in Nederland voortreffelijk op orde was, was ook al niet in het voordeel van de joodse burgers. Het advies aan joodse inwoners te manipuleren met de graad van joods-zijn werd in veel gevallen genegeerd. Hoewel het niet eenvoudig was voor de SD te controleren of een voorouder met een niet-joodse vrouw was getrouwd, waarmee in een klap het joods-zijn werd gehalveerd, namen slechts weinige joden die suggestie ter harte. Sterker, het is bekend dat een van de betrokkenen op het Winschoter stadhuis vol trots verklaarde volbloed jood te zijn! Rond de zomer van 1942 vond een aantal joodse families het verstandiger een poging te doen te 'verdwijnen', echter godsdienstleider Van Gelder ontraadde in vele gevallen de hulp in te roepen van een niet-joods gezin. Strating: „Het geloof telde kennelijk nog zwaarder dan de persoonlijke veiligheid!”

Op zaterdag 3 oktober 1942, op het einde van de sabbat, trok een lange stoet vanaf de Engelselaan naar het station. De trein stond klaar, bestemming Westerbork. De passagiers wachtten in spanning op het tijdstip van vertrek, ervan overtuigd dat zij hun mannen en zonen weer terug zouden zien en hun gezin was herenigd. Van hen keerden 389 joodse Winschoters nimmer terug. Zelfs hun stoffelijke resten waren in het niets verdwenen. Voor Winschoten had een bloeiende joodse gemeenschap opgehouden te bestaan. Alleen in de geschiedenis leeft zij voort.

Winschoten 1940-1945, een provinciestadje aan de Duitse grens, 290 pagina's. Prijs: f 39,70 (18 euro), waarvan twee gulden is gereserveerd voor plaquettefonds. Uitgeverij Meinders Winschoten. Druk: Aczon Druk BV Winschoten. ISBN 90.72672.23.3

98 8-11-01